

Introducere / 7

Capitolul 1. Definiția imaginărilor și dezvoltarea unui model științific / 13

- 1.1. Posibilitățile de definiție ale imaginărilor / 13
- 1.2. Evoluția științifică privind imaginarea / 19
- 1.3. Definiția imaginărilor / 25
- 1.4. Știința și imaginarea. Posibilitățile de definiție ale imaginărilor științifice / 33
- 1.5. Fenomenologie și reprezentarea științifică a imaginărilor / 39

IMAGINARUL

Capitolul 2. Formarea imaginărilor științifice ca rezultat al evoluției / 43

- 2.1. Construcția / 43
- 2.2. Dezvoltarea personalității științifice / 54

Capitolul 3. Formarea imaginărilor colective / 57

- 3.1. Analiza socialului între contemporani, influențarea și imaginarea / 57
- 3.2. Formarea științei ca imagine a științei / 69
- 3.3. Formarea științei ca spațiu al relațiilor și conexiunilor / 74
- 3.4. Menținerea și schimbarea imaginărilor științifice / 84

Capitolul 4. Construcția imaginărilor de limbaj / 91

- 4.1. Creșterea limbajului limbii / 91
- 4.2. Creșterea limbajului limbii / 93
- 4.3. Analiza și dezvoltarea vorbirii și a scrisului ca modalități ale imaginărilor lingvistice / 96
- 4.4. Relațiile lingvistice și imaginărilor / 100
- 4.5. Conștientizarea lingvistice și imaginărilor / 104
- 4.6. Formarea imaginărilor lingvistice în știința / 106
- 4.7. Limbajul științific ca componentă esențială a științei lingvistice / 110
- 4.8. Rolul limbajului în construcția și modificarea / 112

Capitolul 5. Imaginarea rațională și formarea științei / 113

- 5.1. Raționalizarea imaginărilor științifice / 113
- 5.2. Relația cu obiectul științific și dezvoltarea științei / 120
- 5.3. Imaginarea științifică / 122

Cuprins

Introducere / 7

Capitolul 1. Definirea imaginarului și dezvoltarea unui model cultural / 13

- 1.1. Posibilitățile de definire ale imaginarului / 13
- 1.2. Evoluția teoriilor privind imaginarul / 19
- 1.3. Definirea imaginarului / 29
- 1.4. Știința și imaginarul. Posibilitățile de definire ale imaginarului științific / 33
- 1.5. Fenomenologia și reconsiderarea imaginii perceptive / 39

Capitolul 2. Formarea imaginii perceptive și construcția eului individual / 43

- 2.1. Construcția imaginarului perceptiv / 43
- 2.2. Dezvoltarea personalității umane prin construcția imaginarului / 54

Capitolul 3. Formarea imaginarului colectiv /

- 3.1. Analiza socialului între comportament, informație și imagine / 67
- 3.2. Formarea eului ca imagine a celuilalt / 69
- 3.3. Formarea realității ca spațiu al relaționării și comunicării / 76
- 3.4. Menținerea și schimbarea imaginarului social / 84

Capitolul 4. Construirea imaginarului de limbaj / 91

- 4.1. Comunicarea, limbajul, limba și transmiterea de imagini / 91
- 4.2. Comunicare, limbaj, limbă, gândire și imagine / 93
- 4.3. Apariția și dezvoltarea vorbirii și a scrierii ca modalități ale imaginarului lingvistic / 96
- 4.4. Realismul lingvistic și imaginarul specific acestuia / 100
- 4.5. Convenționalismul lingvistic și imaginarul specific / 104
- 4.6. Formarea imaginarului lingvistic în spațiul comunicării / 106
- 4.7. Limbajul științific o componentă esențială a imaginarului lingvistic / 110
- 4.8. Rolul limbii în construcția și modificarea imaginii despre lume / 112

Capitolul 5. Imaginarul rațional și formarea imaginii despre lume / 115

- 5.1. Raționalizarea imaginii despre lume / 115
- 5.2. Relația cu obiectul cunoașterii și dezvoltarea imaginarului rațional / 120
- 5.3. Imaginea asupra autorității și dezvoltarea imaginarului metafizic / 122
- 5.4. Hermeneutica ca formă de dezvoltare a imaginarului rațional / 126

- Respectiv
- 5.5. Relația cu sinele și dezvoltarea imaginarului antropologic / 129
 - 5.6. Autoreflexivitatea rațiunii și construcția logicii / 133
 - 5.7. Analiza naturii și dezvoltarea imaginarului științific / 135
 - 5.8. Perioada modernă și puritatea imaginarului științific / 143
 - 5.9. Matematica și încercarea unei raționalități pure / 147
 - 5.10. Epistemologia și autoanaliza științei / 151
 - 5.11. Știința o formă a imaginarului / 152

Capitolul 6. Imaginarul pulsional și lumea simbolică / 157

- 6.1. Formarea imaginarului pulsional / 157
- 6.2. Călătorii în lumea de dincolo și dezvoltarea componentei pulsionale a imaginarului / 161
- 6.3. Raționalizarea imaginarului pulsional și demitizarea lumii / 164
- 6.4. Imaginarul ca artă și valențele sale pulsionale / 168
- 6.5. Dezvoltarea imaginarului și rolul componentei pulsionale / 170

Capitolul 7. Ontologia imaginarului / 173

- 7.1. Imaginarul ca „realitate” / 173
- 7.2. Dezvoltarea și cenzura imaginarului / 175

Concluzii. Despre o altfel de „realitate” / 181

Bibliografie / 183

Abstract / 189

Résumé / 195

Capitolul 1

Definirea imaginarii și dezvoltarea unui model cultural¹

1.1. Posibilitățile de definire ale imaginarii

În istoria culturală a omenirii pot fi urmărite momente de expansiune a reprezentărilor imagistice cât și de negare totală a imaginii. Acestea în multe situații au intrat în conflict creându-se mediul pentru cenzura imaginarii. Exemple semnificative în acest sens pot fi lupta pe care a dus-o poporul lui Israel cu popoarele vechine care se închinau la idoli și împrumutul și negarea acestor idoli sau, în spiritul aceleiași tradiții lupta primilor creștini cu reprezentările specifice panteonului greco-latin. În același timp dezvoltările sistemelor de gândire se realizează în relație cu percepția „realității” (i-mediatedului) prin apropiere, până la o îndepărtare totală de aceasta. În acest context considerăm că există:

- perioade în care imaginarii se dezvoltă și imaginea este considerată o importantă sursă a cunoașterii;
- perioade în care imaginarii este cenzurat, redus la cât mai puține imagini realizându-se o desconsiderare a rolului acestuia în procesul de cunoaștere.

Ciclul de imaginarii pe care îl trăim astăzi își are începutul în secolul al XVII-lea odată cu începutul științei moderne. În cadrul acestui ciclu, sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea aduc cu sine o perioadă de dezvoltare a imaginarii, ajungându-se la expansiunea acestuia și o dominare a imaginii în comparație cu celelalte modalități de transmitere a informației. Situația de astăzi este fără precedent în alte momente ale istoriei deoarece tehnologia digitală, posibilitățile de comunicare au amplificat numărul de imagini și sursa acestora. Imaginea domină întreaga societate fiind modul facil de transmitere al informației. În acest context cantitatea de informație este foarte mare, iar ambiguitatea acesteia în creștere, discernământul fundamentat pe imaginarii individual jucând un rol foarte important. Structurile de imaginarii se

¹ Capitolul I reia parțial problema analizată în preambulul cărții Dan Sîmbotin, *Anul 1600. Cenzura imaginarii științific încep începutul modernității*, Editura Institutul European, 2015, pp. 15-28.

împletesc eclectic într-o structură de imagine pulsională amestecând nouitatea cu tradiția, scoțând în spațiul imaginii comune simboluri ascuse, negate, refutate, amplificându-le prin interpretări variate generând un vulcan în erupție, incontrollabil. Acesta este imaginarul de astăzi: de necuprins, ușor de accesat, deschis către individualul care poate juca un rol determinant în schimbarea de orizont.

Acesta este contextul în care, într-un mod natural, s-au dezvoltat analizele și teoriile privind imaginarul. Noua expansiune a imaginii este percepută ca agresiune față de modalitățile tradiționale de cunoaștere, universul Gutenberg, realizată de către *mass-media* vizuală, amplificată astăzi de mediul on-line. Gilbert Durand² în *L'imaginaire. Essais sur les sciences et la philosophie de l'image* (1994) sublinia faptul că „inflația imageriei” în care informația este gata preparată pentru a fi ingerată fără discernământ a determinat o inversiune a valorilor în care „galaxia Gutenberg”, cu toate subtilitățile de raționament și sintactico-retorice au fost înlocuite cu un imaginar, reprezentat de imagini mentale (imagine perceptivă, imagine amintire, fantasmă), incontrollabil. După 22 de ani de la apariția textului, acest conflict este la un alt nivel: textul scris este amenințat cu extincția, digitalizarea determinând noi forme de amplificare ale imagisticii și implicit apariția de noi forme de imaginar.

Gilbert Durand surprinde un element la care a fost raportat imaginarul: textul scris. Dar, conflictul dintre textul scris, tipul de gândire derivat de acesta și imagine poate fi regăsit în analizele teoretice privind imaginea și imaginarul. Acest lucru a fost posibil datorită unor delimitări conceptuale stricte în care imaginarul este descris ca o formă non-rațională de cunoaștere strâns legată de imaginație și fantezie. În același timp, raționalitatea, discursivul, argumentativul au fost considerate, non-imaginare și non-imaginative. Aceste delimitări conceptuale pun cei doi termeni într-un raport de contradicție și, în acest context, expansiune unuia, în universul de discurs delimitat de cunoaștere, se face prin constrângerea celuilalt.

O altă opoziție fundamentală pe baza căreia a fost definit imaginarul este cea cu „realul”. Definițiile curente specifice dicționarilor lingvistice³ relaționează imaginarul cu irealul punându-l într-un raport de contradicție cu realul: „*imaginar*, care există numai în imaginație, fictiv, ireal, substantivat domeniul al imaginației”⁴. Aceste opoziții, pe de o parte cu raționalitatea și

² Gilbert Durand, *Aventurile imaginii: Imaginația simbolică. Imaginarul*, Editura Nemira, București, 1999, p. 125.

³ Și în cazul altor dicționare în limbi de circulație internațională sensul cuvântului *imaginar* este legat doar de termenul *imaginație*, fiind considerat un termen de o sinonimie aproape perfectă cu *fantastic* (conf. Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Société du Nouveau Littérature, 1957; *The Oxford English Dictionary*, Oxford University Press, 1961).

⁴ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

discursivul și, pe de altă parte, cu realitatea fac din imaginar o structură deloc dezirabilă din punct de vedere epistemic. În aceste condiții știința ar fi în contradicție cu orice formă de cunoaștere ce poate fi în relație cu imaginarul.

Și în ciuda acestor delimitări conceptuale, analiza imaginii și a structurilor ample ale acesteia numite imaginar s-a realizat în științele cele mai diverse, căpătând un caracter aproape universal. Au fost studiate imagini picturale sau vizuale, imaginile perceptive, miturile, simbolurile, imaginile științifice. Acest fapt ne duce la concluzia că în spațiul limbii și al limbajului circulă o definiție neconformă a termenului „imaginar” (și a derivaților din acesta) și că există neclarități în a contura granițele acestui domeniu. În acest context credem că este încă necesară o teoretizare mai amplă a domeniului derivat din studiul imaginii și imaginarului. Chiar dacă s-au realizat lucrări sistematice, de mare impact și valoare privind filosofia imaginii sau imaginarul ca ansamblu acestea au surpîns, în general, doar prezentări parțiale, punctuale sau discontinue ale fenomenului.

În aceste condiții ne reîntoarcem la definirea conceptului de imaginar. Pentru aceasta am creat legătura cu acel cuvânt sursă care a determinat înțelesul termenului imaginar. În limba română sunt două cuvinte care pot reprezenta rădăcina termenului: „image” și „imaginație”⁵. Între cele două cuvinte cel care constituie sursă primă este termenul „image”. Dar termenul „imaginar”, în sensul comun de astăzi nu păstrează înțelesul amplu al rădăcinii, ci este orientat mai mult spre sensul cuvântului „imaginație”, reducându-i-se astfel gradul de complexitate. Considerăm că acest sens a apărut în urma evoluției cuvântului în perioada specifică modernității, perioadă în care imaginea, imaginația și implicit imaginarul au fost desconsiderate datorită opozițiilor prezentate anterior.

Această semnificație care a fost atribuită „imaginarului” prin corelarea sa cu „imaginația” și implicit doar cu ceea ce este fantastic, rupt de real, dublată de incompatibilitate cu „adevărata cunoaștere”, este remarcată și de Mircea Eliade în *Imagini și simboluri*. Gânditorul român descrie imaginația ca o componentă vitală a cunoașterii, readucând în prim plan rădăcina din limba latină „imago”: „A avea imaginație înseamnă a te bucura de o bogăție interioară, de un flux neîntrerupt și spontan de imagini. Dar spontaneitatea nu înseamnă doar invenție arbitrară. Etimologic, «imaginație» este solidar cu *imago*, «reprezentare, imitare» și cu *imitor*, «a imita, a reproduce». De data aceasta etimologia trimite atât la realități psihologice, cât și la adevărul spiritual. Imaginile imită modele exemplare (...) A avea imaginație înseamnă a vedea lumea în totalitatea

⁵ Chiar și termenul imaginație are drept rădăcină cuvântul image, dar datorită unei îndepărtări parțiale de sensul inițial, sensul imaginației a fost dezvoltat într-o relație de sinonimie aproape perfectă cu cel de fantezie și a însemnat capacitatea de a crea, de a dezvolta idei noi fără o legătură necesară cu i-mediatul, sau ceea ce există.

Respe ei; căci puterea și menirea imaginilor constau în faptul că arată tot ce rămâne refractar conceptului”⁶.

Un aspect important care a fost subliniat a fost puterea de a vedea lumea într-un mod holistic specifică imaginației. Această viziune este în contradicție cu cea medievală și carteziană⁷ (pe care o vom detalia în paragraful următor) în care capacitatea de a vedea dincolo de limitele percepției ține de intuiție (cunoștere pură nemediată), în timp ce imaginația ține de capacitatea de a reprezenta un obiect. Dar în descrierea realizată de către Mircea Eliade prin relația dintre imagine și imaginație aceasta din urmă nu este o formă de non-cunoaștere ce determină doar construcții fantastice ci, dimpotrivă, o formă complexă de a vedea realitatea. Acest sens nu este asemănător cu cel descris de dicționarele noastre, ci prezintă o modalitate de cunoaștere specifică omului strâns legată de imagine, ca ansamblu, și de mimesis.

De aceea pentru a analiza imaginarul din noua perspectivă trebuie să ne întoarcem la sensul lui primordial pierdut, acela legat de imagine. De altfel, în limba latină termenul „imaginar” păstrează legătura și cu cel care trebuie considerat cuvântul de bază, rădăcina, pentru familia de cuvinte, „imago”: „*imaginarius, a, um, (imago), 1) d’image, 2) ce qui existe en imagination*”⁸. Chiar termenul latin *imaginatio* care ar fi corespondentul termenului imaginație este prezentat ca fiind în legătură cu ideea de imagine: „*imaginatio, a, um, image, vision*”⁹. Dar ce desemna *imago* în limba latină? Conform dicționarului apărut sub îndrumarea lui Felix Gaffiot¹⁰, am putea identifica următoarele sensuri ale termenului: primul sens este acela de reprezentare, imitație, portret, sensuri care apropie termenul de înțelesul său contemporan. Al doilea sens se referă la portretul funerar plasat în atrium, al treilea la imaginea sau umbra unui mort sau fantomă, al patrulea sens este de ecou, al cincilea se referă la portret sau imaginea unui om și al șaselea la imaginea unui obiect. Prin urmare modalitatea în care era înțeles termenul *imago* se păstrează și în limba română, mai puțin însă acela de portret funerar. Ținând seama de sensul original al termenului „imagine” ar trebui să reorientăm și să redefinim „imaginarul” din mai multe perspective.

Pornind de la cele două semnificații ale termenului *imaginarius* putem dezvolta două direcții de definire ale imaginarul. Prima, în corelație cu sensul de imagine, se dezvoltă pornind de la psihologia percepției și urmărește modalitatea în care se construiește imaginea individuală. În formarea imaginii perceptive persoana nu este un pasiv care recepționează impulsuri, ci acționează și

⁶ Mircea Eliade, *Imagini și simboluri*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 25.

⁷ Rene Descartes *Meditationes de prima philosophia*, trad. C. Noica, Editura Humanitas, București, 1992, p. 255.

⁸ Felix Gaffiot, *Dictionaire illustré latin français*, L’Hachette, Paris, 1934.

⁹ *Ibidem*,

¹⁰ *Ibidem*.

Reacționează în mod dinamic având un rol determinant în constituirea imaginii despre lume. Imaginile perceptive se suprapun prin memorie și comunicare constituind o structură amplă determinantă în dezvoltarea și integrarea individului în mediu.

Cea de-a doua semnificație este corelată cu imaginația. Aceasta transferă sensul înspre „fantastic” și „rupt de realitate”, înțelegându-se că imaginarul este o construcție ficțională. Dar ruptura dintre cele două sensuri nu este totală. În cazul în care ne reîntoarcem la înțelesul medieval și, ulterior, cartezian dat imaginației: „(...) a închipui nu e nimic altceva decât a contempla forma lucrului corporal sau imaginea”¹¹ cele două sensuri sunt suprapuse. Identitatea dintre imaginație și imagine reprezintă un argument în plus pentru a include în aria studiilor privind imaginarul și analiza universului perceptual, indiferent de rădăcina folosită pentru a determina înțelesul cuvântului.

Deoarece, așa cum am precizat imaginea perceptivă este rezultatul unei inter-relaționări între obiectul și subiectul percepției, iar imaginarul este alcătuit din totalitatea imaginilor despre lume. Gradul de complexitate al acestuia crește, iar în momentul în care analizăm imaginile despre lume, începând de la prima percepție până la imaginile complexe fundamentate științific, observăm că nu există diferențe între imagini decât datorate gradului de complexitate și sursei acestora. În concluzie, indiferent de termenul ce fundamentează definiția imaginarului acesta își păstrează caracteristicile principale.

Imaginarul reprezintă totalitatea imaginilor pe care le avem despre lume, indiferent de sursa lor, modalitatea de comunicare, modul în care sunt constituite, funcțiile pe care le îndeplinesc, relația cu i-mediatul etc. Acesta se constituie într-un sistem greu determinabil cu statut ontic propriu și se reflectă la nivel individual (imaginarul personal), colectivităților mici (imaginarul grupurilor restrânse), colectivități mari (imaginarul social, imaginarul cultural, imaginarul specific unei religii, al unei nații etc.). Astăzi, datorită globalizării putem vorbi și despre un imaginar global care surprinde aspecte esențiale ale umanității, încercând să identifice noi forme de universal.

Pornind de la sursa lui imaginile pot fi perceptive, raționale (prin interpretare, analiză, dezvoltare teoretică etc.). Dacă analizăm modul în care sunt transmise, imaginile pot fi comunicate prin imagini primare (reprezentare fidelă), imagini secundare (reprezentare artistică), imagini simbolice, text scris, reprezentări matematice sau grafice etc. Fiecare modalitate de comunicare determină un imaginar propriu.

Imaginile interacționează între ele și se constituie în structuri ample într-o apropiere sau îndepărtare de i-mediat. Urmărind formarea imaginii perceptive putem spune că, chiar dacă în formarea acestora intervine universul

¹¹ Rene Descartes *Meditationes de prima philosophia*, trad. C. Noica, Editura Humanitas, București, 1992, p. 255.